

РЯБІНІНА Ірина Миколаївна

канд. філол. наук, доцент,
ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет"
ORCIDID: 0000-0002-4170-654X

ЛИСЕНКО Наталія Василівна

канд. філол. наук, доцент,
ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет"
ORCIDID: 0000-0003-2371-448X

КОВАЛЬОВА Катерина Дмитрівна

ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет"
ORCIDID: 0000-0002-4136-4260
Україна

КРИТЕРІЇ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ПРИ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ ТАБУЙОВАНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Ч. БУКОВСЬКІ "ПОШТАМТ")

Складність перекладу okazionalizmu полягає в розумінні okazionalizmu й у відсутності його еквіваленту в мові перекладу. У своїй праці "Окказиональное слово: воспроизведение и перевод" К. В. Поздеева визначила деякі особливості перекладу okazionalizmів. Okazionalnye слова являють собою утворення нового значення та нової форми, і це спричиняє певні складнощі при їхньому перекладі. Значення okazionalного слова становить деяку комбінацію змістовних асоціацій, новий смисл міститься у формі, новій для певної мови. Okazionalizmi творяться за моделями, що вже існують у мові чи потенційно можливі в даній мові. Так діє універсальний закон аналогії (вираження невідомого через відоме). При перекладі на стадії сприйняття й розуміння вихідного тексту й на стадії створення тексту перекладу присутні автоматизм і творчість. Перекладачі відштовхуються від форми okazionalного слова, від тієї словотворчої моделі, за якою воно було створене, намагаючись дати пояснення новотвору. Використовуючи знання про граматичне значення частин слова, його можна поділити на складові компоненти й побудувати свого роду припущення про значення слова, виходячи з граматичної структури. Проте це стосується в основному okazionalizmів з чітко подільною структурою. Серед лексичних одиниць, створених у творі спеціально, можуть бути

як відомі будь-якому читачеві слова, що вже не вважаються okazіональними, так і слова, що присутні тільки в одному творі.

Okazіоналізми – це мовленнєві явища, які виникають під впливом контексту для вираження смислу та характеризуються такими ознаками: приналежність мовленню; утворюваність; ненормативність; функціональна одноразовість; експресивність; індивідуальна приналежність; словотвірна утворюваність; номінальна факультативність; синхронно-діахронна дифузність. Okazіональні слова класифікуються таким чином: словотворчі (лексичні), фонетичні, семантичні, графічні, синтаксичні (незвичні сполучення слів). Фактори, які впливають на переклад okazіоналізмів: структура й форма okazіоналізму, контекст, наявність фонових знань.

Створення okazіоналізмів автором пов'язано з тією картиною світу, яку він намагається описати. Поява нових лексичних одиниць, у тому числі "okazіональних", допомагає читачеві "вжитись" у реальність твору. Більшість okazіональних слів і словосполучень не мають і не можуть мати відповідності в мові перекладу, і перекладач змушений або замінити їх словами, існуючими в мові перекладу, або придумувати свій власний "okazіоналізм". Завдяки ситуації "невпевненості" творче начало активується, і перекладачеві доводиться уточнювати своє припущення про правильність перекладу за допомогою контексту й своїх власних екстралінгвістичних знань. Не будучи впевненим у правильності свого розуміння значення того чи іншого okazіонального слова й не маючи можливості перевірити свої здогади за словником (okazіональні слова, як правило, не можуть мати словникових еквівалентів), перекладач постає перед своєрідною ситуацією вибору, де йому доводиться приймати рішення на користь того чи іншого варіанту значення okazіоналізму.

Принципова можливість перекладу ґрунтується на єдності логічності думки, а також на наявності в мові семантичних універсалій, і семантичні розбіжності, що існують між мовами, нейтралізуються в мовленні завдяки мовленнєвому й ситуативному контекстові; семантична еквівалентність, необхідна при перекладі, досягається між текстами в цілому, а не між окремими елементами.

Функціональні параметри тексту визначаються різною потенційною можливістю їхньої передачі при перекладі: більшою мірою передається раціонально-інформаційний зміст. Адекватний переклад передбачає не тільки вичерпну передачу смислового змісту оригіналу, а також й озвучення його прагматич-

ного потенціалу, для чого перекладачеві доводиться вносити до тексту перекладу відповідні зміни з урахуванням екстралінгвістичних факторів, унаслідок чого переклад текстів у цілому й окремих їх елементів різниться.

У будь-якому художньому творі є елементи тексту, які не піддаються формальному перекладові. Відсутність еквівалентів у мові перекладу не означає неможливість передачі значення лексичних одиниць у тексті перекладу – для цього створюються okazionalni відповідники. Відхилення від загальної норми мови можна вважати дійсно неперекладними елементами; неперекладним текст може стати, якщо кількість комунікативно вагомих елементів змісту, які не відтворюються в перекладі, більша за кількість відтворюваних елементів. Якщо умовно поділити процес перекладу на два етапи, то перший етап перекладу – розуміння тексту; другий етап процесу перекладу – перенесення тексту з однієї культури до іншої: співвіднесення зі значенням знаків мови перекладу смислу отримувача тексту оригіналу. Таким чином, складність процесу перекладу полягає в тому, що перекладачеві доводиться мати справу з декількома смислами, які носять скоріш суб'єктивний, ніж об'єктивний характер. Крім того, дуже складно перенести текст літературного твору з одного культурного ґрунту на інший – у цьому сенсі складність процесу перекладу носить об'єктивний характер.

Можна виділити такі основні способи перекладу okazionalizmiv:

1) транскрипція й транслітерація, що полягають у тому, щоб за допомогою кирилиці передати латинські букви. Для передачі авторських неологізмів більше підходить метод транслітерації, бо не завжди невідоме звучання неологізму;

2) калькування посідає проміжне місце між повністю перекладними й неперекладними способами передачі новотворів, що полягає в збереженні незмінної внутрішньої форми слова;

3) опис, описовий переклад відрізняється від кальки тим, що в описових способах передачі новотворів інваріантом перекладу є саме значення іноземної одиниці безвідносно до характеру її зв'язків із зовнішньою структурою слова;

4) функціональна заміна – прийом функціональної заміни узуальним словом, найбільш часто вживається для перекладу авторських неологізмів, він є особливо актуальним у випадку так званої безеквівалентної лексики, коли жоден із відповідників, запропонований словником, не підходить до даного контексту;

5) опущення okazіонального слова в перекладі – явище, прямо протилежне додаванню, при якому слова, які виражають надмірне значення, можуть бути викинуті з тексту.

Ідіоматичні вирази відіграють провідну роль у створенні образності роману. Зазначений маркер індивідуального авторського стилю Чарлза Буковскі становить найбільші труднощі для перекладу, тому що при перекладі ідіоматичних виразів оригіналу перекладачеві потрібно стежити за тим, щоб зберегти таку рису авторського стилю, як лаконічність, при цьому не зниживши авторський стиль оригіналу. Іноді, особливо при перекладі авторських неологізмів, виникає необхідність проведення культурологічної адаптації висловлювання для того, щоб зробити його більш зрозумілим для україномовного реципієнта. Таким чином, переклад ідіоматики "Поштамта" містить низку перекладацьких проблем.

I looked around: nobody was concerned (Bukowski) / Я озирнувся: усім було по барабану. У той час, коли автор використовує нейтральну лексику, перекладачеві не доцільно вживати фразеологізми або використовувати знижену лексику, тим самим спотворюючи авторську задумку.

I looked at him. He wasn't playing Dixie on the harmonica. The damn fool was serious (Bukowski). / Я придивився до нього. Ні, цей клоун не клеїв дурня. Цей кретин був абсолютно серйозним.

Зазначене речення містить культурну реалію. Автор має на увазі американську народну пісню "Діксі", яка є одним із неофіційних гімнів південних штатів США. Ця пісня є досить простою й часто рекомендується тим, хто тільки почав освоювати інструмент. Тобто в даному випадку автор мав на увазі несерйозне, дріб'язкове заняття. При перекладі авторського фразеологізму буквально, без пояснень, україномовний читач не зрозуміє того, про що говорить автор, тому адаптований переклад виглядає більш вдалим.

У художніх творах відхилення від літературної норми використовуються для підвищення експресивності тексту. Перекладачі часто застосовують зниження стилю оригіналу, використовуючи просторічні слова й діалектизми, тим самим підвищуючи образність тексту й надаючи мовленню героя відтінку вульгарності й жартівливості. Таким чином, стиль перекладу не відповідає стилеві оригіналу.

The kid didn't say anything. I punched out (Bukowski). / Паря не видав ні звуку. Я трахнув і пішов. У наведеному прикладі ми також можемо спосте-

рігати зниження стилю, використання просторічних слів для підвищення образності тексту. Це призводить до того, що стиль перекладу не відповідає авторському стилю оригіналу.

When one of those shack-jobs gets a job, you notice (Bukowski). / Коли шалава знаходить роботу, відразу помічаєш різницю. Перекладачі не дотримуються обраного еквіваленту й перекладають відповідно до нового відповідника.

У романі мають місце багаточисельні атрибутивні групи, властиві англійській мові. При перекладі зазначених синтаксичних структур, окрім методу калькування, може використовуватись метод традиційного перекладу, що перетворює зазначені структури, роблячи їх більш звичними й зрозумілими для україномовного читача.

Передача відхилень від літературної норми, тобто просторіччя, сленгу, табуованої лексики є проблемою художнього перекладу. Зазначені відхилення в тексті виконують одну з наступних функцій: є основним мовним засобом тексту мовлення автора чи персонажів, складає їхню мовленнєву характеристику, є елементом передачі колориту. Д. М. Бузаджи зазначає, що головним, а в багатьох випадках єдиним критерієм еквівалентності при перекладі табуованої лексики є прагматика. У даному випадку завданням перекладача є збереження тієї самої функції слова, що й в оригіналі, і досягти того, щоб читач у перекладі сприйняв його так само, як і читач оригіналу, тобто надавати перевагу емоційним, а не буквальним еквівалентам. Кліффорд Лендерс вважає, що буквальний переклад може спричинити смішні й недоречні наслідки. Н. М. Любимов зауважував, що перекладачеві повинні бути властиві почуття міри, такт. Одним із засобів перекладу стилістично знижених мовленнєвих зворотів у художній літературі є їх передача при застосуванні нейтральних компонентів і подальше використання прийому компенсації. Таким чином, щоб створити в читача правильне враження про оригінал твору, перекладачу слід ретельно вивчити всі виразні засоби, які використовує автор, розпізнати й правильно передати фразеологізми, авторські неологізми, зберегти ефект, спричинений відхиленнями від літературної норми в самому оригіналі й при перекладі, передати синтаксичні особливості стилю автора, при цьому зберегти внутрішню логіку тексту мовою перекладу. Усе це дозволить максимально точно зберегти авторський стиль.